

1. Πώς διαγράφεται, όμως, η μελλοντική εξέλιξη της Ελληνικής στον αιώνα που έρχεται; Είναι αλήθεια ότι η Ελληνική διατρέχει κινδύνους που μπορεί να την οδηγήσουν σε μια κρεολή (μιγαδοποιημένη) μορφή γλώσσας ή ακόμη και σε εξαφάνιση; Ισχύουν τα περί αλωσσίας των νέων και ο κυμαινόμενος ανάλογα με τους «εκτιμητές» της γλώσσας αριθμός των λέξεων που χρησιμοποιούν οι νέοι από 100 έως 500 και, το πολύ, 1.000 λέξεις; Κινδυνεύει πράγματι να χαθεί η γλώσσα από τη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών; Θα περιθωριοποιηθεί από τις ισχυρές γλώσσες της Κοινότητας; Θα εξαγγελισθεί η Ελληνική μέχρι πλήρους αλλοιώσεως; κ.λπ. κ.λπ. Απ' όσα είπα πιο πάνω είναι φανερό ότι δεν συμεριρίζομαι αυτή την κινδυνολογία. Τα πράγματα, η βελτίωση στη χρήση της γλώσσας από τη δεκαετία του '70 στη δεκαετία του '90, επιτρέπουν μια βάσιμη αισιοδοξία για ακόμη μεγαλύτερη βελτίωση στη γλώσσα μας υπό ορισμένες προϋποθέσεις.

Κατ' αρχάς καμία ζωντανή γλώσσα δεν χάνεται όσο υπάρχουν άνθρωποι που τη μιλούν. Μόνο καταστάσεις στον χώρο της φαντασίας οδηγούν σε τέτοιες «γλωσσικές εξαφανίσεις». Εκείνο που πρέπει να μας ανησυχεί και να μας κρατάει συγχρόνως σε συνεχή εγρήγορση και μέριμνα για τη γλώσσα μας είναι η ποιότητα των Ελληνικών που χρησιμοποιούμε. Αν πιστέψουμε, όπως επανειλημμένα έχω γράψει στο «Βήμα», ότι η γλώσσα δεν είναι ένα απλό εργαλείο επικοινωνίας αλλά ανθρώπινη αξία που συνδέεται άμεσα με μια βαθύτερη έννοια εντιμότητας στην επικοινωνία, δηλ. με το πόσο ουσιαστικά, πόσο ειλικρινά, πόσο αποκαλυπτικά θέλουμε να συναντήσουμε ο ένας τον άλλο όταν επικοινωνούμε είτε ως δημιουργοί λόγου (ομιλητές) είτε ως αποδέκτες λόγου (ακροατές/αναγνώστες), τότε θα ενδιαφερθούμε περισσότερο ως άτομα και ως κοινωνία να αποκτήσουμε στέρεη γλωσσική παιδεία και να αξιοποιήσουμε τις δυνατότητες επιλογών (στο λεξιλόγιο, στη σύνταξη, στη δόμηση γενικά του λόγου) που μας προσφέρει η γλώσσα. Τότε, από γνώση και ευαισθησία γλωσσική, και την ξένη λέξη θα αποφύγω εκεί που μπορώ να χρησιμοποιήσω μια ελληνική (αφού δεν θα βλέπω τη γλώσσα ως ευκαιρία επίδειξης) και τις πολλαπλές δυνατότητες του ηλεκτρονικού υπολογιστή θα αξιοποιήσω (ποικίλα λεξικά, γλωσσικά βοηθήματα και οδηγίες για τη σύνταξη κειμένου κ.λπ.) και θα προσέξω να μιλήσω και να γράψω καλύτερα τη γλώσσα μου. Γιατί άλλο άγνοια και άλλο βιασύνη και προχειρότητα. Ο νέος που κατηγορούμε για τις 500 λέξεις δεν είναι ο ίδιος αυτός που γράφει μια κανονική έκθεση στο σχολείο, που συναγωνίζεται χιλιάδες άλλων νέων στις εισαγωγικές εξετάσεις ή που εξετάζεται προφορικά σε διάφορα αντικείμενα, χρησιμοποιώντας πολύ περισσότερες, μερικές χιλιάδες εναλλασσομένων λέξεων;

Από αλλού θα έπρεπε, λοιπόν, να ξεκινήσουμε και άλλο να είναι το μέλημά μας για τη γλώσσα στον 21ο αιώνα. Όσο καλύτερα γνωρίζει κανείς τη γλώσσα του τόσο λιγότερο κινδυνεύει

από ξένες επιρροές, από αδυναμίες και από όποια έννοια γλωσσικής εξασθένησης ή ατονίας. Αυτό σημαίνει πως πρέπει πρώτα-πρώτα να αρχίσουμε από τα παιδιά που πρέπει να τα κάνουμε να αγαπήσουν τη γλώσσα. Να διαβάσουν κείμενα: εξωγλωσσικά βιβλία, εφημερίδες, περιοδικά, ποικιλία κειμένων με προσεγμένο λόγο. Να διδάξουμε πιο σωστά και πιο αποτελεσματικά, δηλ. επικοινωνιακά, τη γλώσσα στο σχολείο, τη γραπτή αλλά και την πάντοτε παραμελημένη προφορική. Να διδάξουμε παράλληλα και συμπληρωματικά τη διαχρονική διάσταση της Ελληνικής, τα «παλιότερα Ελληνικά» μας, και να δώσουμε έμφαση κατά τη διδασκαλία στην ετυμολογική πλευρά του λεξιλογίου (βασικές ρίζες-σημασίες, οικογένειες λέξεων) και στην επαφή των παιδιών με κείμενα. Να αξιοποιήσουμε τις εκπληκτικές δυνατότητες που προσφέρουν οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές με τη σύνταξη έξυπνων, προσεγμένων, έγκυρων, ποιοτικών προγραμμάτων γλώσσας, διευκολύνοντας την πρόσβαση όλων σ' αυτά. Η εξ αποστάσεως παιδεία για μεγάλους και μικρούς με προγράμματα γλώσσας, τα οποία μπορεί να χρησιμοποιήσει κανένας σπίτι του όποτε και όσο θέλει, προγράμματα ελκυστικά με αξιοποίηση της σύγχρονης τεχνολογίας των πολυμέσων (κειμένου, ήχου, εικόνας), είναι ένα άλλο όπλο που μπορεί να αξιοποιηθεί, αφού ο 21ος αιώνας είναι φανερό ότι θα είναι ο αιώνας της πληροφορικής.

Η σύγχρονη Ελληνική αναπτύσσεται ραγδαία στις μέρες μας, και στα χρόνια που θα ακολουθήσουν ακόμη περισσότερο. «Τρέχει» ιλιγγιωδώς ανυποστήρικτη κατά κανόνα και αγωνιά να δηλώσει τις εκατοντάδες όρων και λέξεων που επιβάλλουν η σύγχρονη τεχνολογία, οι ασύλληπτοι ρυθμοί εξέλιξης των επιστημών και οι πολλαπλές επινοήσεις που μπαίνουν καθημερινά στη ζωή μας. Η «κοινοτική Ελληνική», οι χιλιάδες μεταφρασμένων κοινοτικών κειμένων και οι ποταμοί πληροφοριών που μεταφέρονται μέσα από αυτά διαμορφώνουν κι αυτά νέα κατάσταση στη γλώσσα μας. Αφού η Ελλάδα δεν είναι παραγωγός τεχνολογίας και αφού δεν βρίσκεται στην πρωτοπορία των επιστημών, είναι υποχρεωμένη να παρακολουθεί εκ των υστέρων και να προσπαθεί να δηλώσει ελληνικά όρους και λέξεις που πρωτοεμφανίζονται σε ξένες γλώσσες, ιδίως στην Αγγλική. Πόσο σωστά, αποτελεσματικά και μακροπρόθεσμα έχουμε οργανώσει την κάλυψη των νέων αυτών γλωσσικών αναγκών, που τον 21ο αιώνα θα πολλαπλασιάζονται όλο και περισσότερο; Υπάρχει οργανωμένος φορέας (κουραστήκαμε να το φωνάζουμε) που να αντιμετωπίζει συνολικά, υπεύθυνα και συστηματικά τις ανάγκες απόδοσης των ξένων όρων και λέξεων; Οχι. Ολα γίνονται εκτός ελαχίστων χώρων αποσπασματικά και εκ των ενόντων. Κι όμως δεν υπάρχει πιο άμεση ανάγκη και καλύτερη άμυνα της γλώσσας μας στους ξενισμούς από τη θέσπιση ενός τέτοιου φορέα.

Ο Σεφέρης γράφει κάπου ότι η ελληνική γλώσσα «για καλό ή για κακό είναι από τις πιο συντηρητικές γλώσσες του κόσμου». Ενώ βυθίζεται στα βάθη 40 αιώνων, προσθέτουμε εμείς, η σύγχρονη Ελληνική έχει μια ευρύτερα αναγνωρισμένη συνέχεια και συνοχή, μια στενή λεξιλογική και δομική σχέση με τις παλιότερες ιστορικές μορφές της, ακόμη και με την αρχαία Ελληνική. Αυτό σημαίνει επιβεβαιώνεται ιστορικά ότι η Ελληνική 40 αιώνες τώρα χωρίς διακοπή και επιβιώνει και εξελίσσεται δυναμικά και λειτουργεί αυτόνομα όπως κάθε άλλη ζωντανή γλώσσα. Το γεγονός αυτό είναι και η πιο αντικειμενική απάντηση στο ερώτημα ποια θα είναι η πορεία της Ελληνικής στον 21ο αιώνα.

Γιώργος Μπαμπινιώτης

2. Στις συζητήσεις για τα «πάθη» της Δημοτικής, ακούγεται συχνά πως η γλώσσα μας όλο και «φτωχαίνει», όλο και συρρικνώνεται το λεξιλόγιο της, ενώ παράλληλα κατακλύζεται από πλήθος κακόζηλες λέξεις, που εισάγονται ατελώς απ' έξω ή κατασκευάζονται ευτελώς εδώ. Πόσο βάσιμες είναι αυτές οι ανησυχίες; Και σε ποιο βαθμό απειλούν την υπόσταση της γλώσσας μας, όπως λέγεται πότε πότε; Ας δούμε μία μία τις περιπτώσεις και τις επιπτώσεις τους: Δε «φτωχαίνει» μία γλώσσα όταν, με το πέρασμα των χρόνων, αχρηστεύονται και χάνονται ορισμένοι τύποι της. Είναι αδήριτος νόμος της γλωσσικής εξέλιξης να «αποβάλλονται» όσα δεν υπηρετούν πια τη γλωσσική επικοινωνία- νόμος που κανένας γλωσσαμύνητορας ηνίοχος δεν μπορεί να τον αναχαιτίσει. Τέτοιες «αβαρίες» σημειώνονται σε όλες τις γλώσσες του κόσμου. Σ' εμάς, λ.χ., ο δυϊκός αριθμός εξαφανίστηκε από την αλεξανδρινή εποχή, και καταπόδι τον ακολούθησε η ευκτική. Η δοτική παραμερίστηκε στο Βυζάντιο, το απαρέμφατο χάθηκε στη μεταβυζαντινή «κοινή». Ωστόσο, η γλώσσα δεν «φτώχυνε»- εξελίχθηκε φυσιολογικά. Άλλοι τύποι- είτε πιο απλοί, είτε περιφραστικοί- πήραν τη θέση των «χαμένων». Κι όσο κι αν θρηνολόγησαν ή θρηνολογούν ακόμα μερικοί για την αδόκητη απώλεια απαρεμφάτων και δυϊκών, τον τελευταίο λόγο έχει, παντού και πάντα, ο μεγάλος γλωσσικός νομοθέτης, ο λαός. Ο Ψυχάρης το είχε σωστά διαλαλήσει: «Ένας άνθρωπος μοναχός του δεν έχει αρκετή σοφία για ν' αποφασίσει πως εκείνος έχει δίκιο και πον (πως) όλο το έθνος έκαμε λάθος να μιλήσει τη γλώσσα του φυσικά». Δε «φτωχαίνει» μια γλώσσα όταν απλουστεύεται η ορθογραφία της κι ο τονισμός της. Αλλά η γλώσσα δεν παθαίνει τίποτα αν απλοποιηθούν ορισμένοι ορθογραφικοί τύποι της που έχουν χάσει κάθε νόημα πια. Σε τι ζημιώθηκε, αλήθεια, η νεοελληνική επειδή «συνταξιοδοτήσαμε» τις υπογεγραμμένες και τις υποτακτικές, τις βαρείες και τα ρ με δασεία (!) και τα άλλα τέτοια δασκαλίστικα «χαρχάλια»; Όσο για την υιοθέτηση του μονοτονικού συστήματος, νομίζω πως έχει γίνει πια κοινή συνείδηση ότι «τα περισσά πνεύματα εκ του πονηρού ή έστω εκ του περιττού εστί». Αντίθετα, δεν «πλουταίνει» πάντα μια γλώσσα η εισροή ξένων λέξεων στο αίμα της. Τέτοιες επιδρομές γνώρισαν, φυσικά, όλες οι γλώσσες της οικουμένης- και η ελληνική έχει «δανείσει» άπειρες λέξεις σ' άπειρες συναδέλφους της. Αυτός στάθηκε, άλλωστε, ο μοναδικός «ιμπεριαλισμός» μας. Τώρα, αντιστράφηκαν οι όροι, και το φαινόμενο της ξενικής εισβολής έχει πάρει διαστάσεις ιλαράς, τόσο εξαιτίας της πατρογονικής ξενομανίας μας, όσο κι εξαιτίας των αμέτρητων ξένων τεχνικών κι επιστημονικών όρων, που μπαίνουν ατελώνιστοι στη γλωσσική μας επικράτεια.

Πολλοί είναι αυτοί που ανησυχούν, μήπως η γλώσσα μας, που άντεξε σε τόσες «βάρβαρες» επιδρομές, κινδυνεύει απ' την πρόσφατη «ειρηνική» εισβολή του εξ Εσπερίας «πολιτισμού». Ο κίνδυνος είναι ίσως σοβαρότερος σήμερα, και επειδή ο αριθμός των ξένων λέξεων είναι πολύ

μεγαλύτερος και επειδή όχι μόνο καμία αντίσταση δεν προβάλλεται στην επέλαση τους, αλλά αντίθετα τους ανοίγονται όλες οι κερκόπορτες απ' τους Εφιάλτες της επιπολαιότητας, της ξενολατρίας, του σνομπισμού, του κρετινισμού. Και το πράγμα γίνεται ακόμη χειρότερο, επειδή δε μας φτάνει να αρπάζουμε όποια ξένη λέξη βρούμε μπροστά μας, αλλά και κατασκευάζουμε ενοειδή λεκτικά τέρατα για τα προϊόντα μας, καθώς θέλουμε ένα μόνο πράγμα, να τους δώσουμε ευρωπαϊκό χρώμα! (σπορτέξ, μομπιλέξ, ραπτέξ). Αυτή η άκριτη, κακόγουστη, νεοπλουτίστικη εκβαρβάρωση της γλώσσας μας είναι πραγματικά ολέθρια. Κι αν είχαμε λίγη έγνοια για τη γλώσσα μας, θα κάναμε αυτό που έχουν από καιρό κάνει οι Γάλλοι: θα συστήναμε μια επιτροπή από γλωσσολόγους κι άλλους ειδικούς, για να αποδώσει υπεύθυνα τους ξένους όρους στα ελληνικά και να καθιερώσει το σωστό νόημα και τη χρήση τους. Αλλά αυτά είναι για τους κουτόφραγκους. Εμείς, οπαδοί της «ελεύθερης σκοποβολής», προτιμάμε να αφήνουμε την «ενημέρωση» των Ελλήνων και τον «εξευρωπαϊσμό» τους στα χέρια οποιουδήποτε αγράμματος μεταφραστή ή δαιμόνιου «μπιζνεσμαν», που ασχημονούν ακατάσχετα, αναίσχυντα κι ανεξέλεγκτα.

Μάριος Πλωρίτης, Τέχνη, γλώσσα και εξουσία, Καστανιώτης, 1988

Διαλεκτικοί θύλακοι της Ελληνικής

3. Με τον όρο διαλεκτικοί θύλακοι της ελληνικής αναφερόμαστε σε διαλεκτικές εκδοχές της ελληνικής που επιζούν σε περιοχές εκτός της ελληνικής επικράτειας: ποντιακή σε περιοχές του Εύξεινου Πόντου· κατωϊταλική· μαριουπολίτικα στην Ουκρανία· κρητική σε περιοχές της Συρίας. Η μελέτη αυτών των γλωσσικών νησίδων παρουσιάζει ιδιαίτερο γλωσσολογικό και κοινωνιογλωσσολογικό ενδιαφέρον, αφού η επαφή τους με άλλες ισχυρότερες γλώσσες τις έχει επηρεάσει σημαντικά: εκτεταμένος δανεισμός σε όλα τα γλωσσικά επίπεδα, χρήση που περιορίζεται σε μη δημόσια πεδία (οικογένεια, φιλικό περιβάλλον) και ταυτόχρονος εξοβελισμός τους από τον δημόσιο χώρο, παθητική ή μηδενική γνώση τους από τις νεότερες γενιές. Οι περισσότερες από αυτές αντιμετωπίζουν την ίδια απειλή που αντιμετώπισαν και οι εντός της ελληνικής επικράτειας διάλεκτοι από την κοινή νέα ελληνική: την εξαφάνιση.

Η επιβίωση των γλωσσικών θυλάκων εξαρτάται κυρίως από εξωγλωσσικούς παράγοντες. Η επιθυμία των ίδιων των ομιλητών για διατήρηση της γλωσσικής τους ιδιαιτερότητας είναι επίσης σημαντική, αλλά υποβόσκει πάντοτε ο κίνδυνος να πάρει χαρακτήρα φολκλорικό. Σήμερα, καθώς αναπτύσσεται ισχυρός λόγος περί γλωσσικών δικαιωμάτων, ίσως έχουν ωριμάσει οι συνθήκες ώστε να αντιμετωπιστούν οι διάλεκτοι αυτές όχι ως μνημειακά υπολείμματα, αλλά ως πηγές που συμβάλλουν στη διατήρηση του πολιτισμικού πλούτου της περιοχής όπου μιλιούνται.

Η ποντιακή είναι μία από τις πιο σημαντικές διαλέκτους της νέας ελληνικής -οι ενεργοί ομιλητές της υπολογίζεται ότι είναι πάνω από 300.000. Ο γεωγραφικός χώρος που καταλαμβάνει εκτεινόταν κατά μήκος των ακτών του Εύξεινου Πόντου σε περισσότερο από 400 χιλιόμετρα και προχωρούσε σε βάθος 100 χιλιομέτρων στην ορεινή ενδοχώρα. Τον 19ο αιώνα παρουσιάστηκε έντονο μεταναστευτικό ρεύμα προς τη ρωσική αυτοκρατορία, με αποτέλεσμα την ίδρυση πολυάριθμων ποντιακών κοινοτήτων στον Καύκασο, ενώ το 1924 με την ανταλλαγή των πληθυσμών οι χριστιανοί Πόντιοι ήρθαν να εγκατασταθούν στην Ελλάδα.

Η ποντιακή εμφανίζει σημαντικές κατά τόπους διαφοροποιήσεις. Ορισμένα από τα κοινά χαρακτηριστικά των διαφόρων τοπικών ποικιλιών είναι: η διατήρηση της προφοράς του η ως ε, π.χ. νύφε, Γιάννες κ.ά· η διατήρηση του τελικού -ν, π.χ. το πεγάδιν, το στόμαν· η συχνή παράλειψη του άρθρου μπροστά από λέξεις που αρχίζουν από φωνήεν· η παρουσία τριών ρηματικών θεμάτων: του αορίστου, του ενεστώτα και του παρατατικού· η θέση των αντωνυμιών μετά το ρήμα, π.χ. την ψυχή μ' α δίγω σε· η παρουσία του μορίου -πα, το οποίο διακρίνει το θέμα από το σχόλιο (δηλαδή την παλιά από τη νέα πληροφορία), π.χ. *aso kifalim-ra* 'απ' το κεφάλι μου' κ.ά. Στο επίπεδο του λεξιλογίου, εμφανίζονται αρκετά δάνεια από τις γλώσσες με τις οποίες

ήρθε σε επαφή (αρμενική, καρτβελική, τουρκική, περσική και, πιο πρόσφατα, ελλαδική ελληνική, ρωσική). Η μορφολογία της διαλέκτου, ωστόσο, διευκολύνει την ενσωμάτωση των δανείων.

Η σύγχρονη κοινωνιογλωσσική κατάσταση της ποντιακής εμφανίζεται αρκετά περίπλοκη αλλά και πολύ ενδιαφέρουσα: στον ελλαδικό χώρο υπάρχει ήδη διαμορφωμένη μια ποντιακή κοινή -από τους ομιλητές του πρώτου προσφυγικού ρεύματος- ενώ σήμερα ο επαναπατρισμός των Ποντίων της πρώην Σοβιετικής Ένωσης διαμορφώνει νέα δεδομένα με σημαντικές κοινωνιογλωσσικές και εκπαιδευτικές διαστάσεις.

Πηγή: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας

Η παγκόσμια κυριαρχία της αγγλικής γλώσσας

4. Τα αγγλικά είναι η διεθνής γλώσσα της επικοινωνίας που μιλιέται σχεδόν από το ένα τέταρτο των κατοίκων του πλανήτη. Η ανάδειξη της αγγλικής γλώσσας στη σημερινή κυρίαρχη θέση της δεν ήταν τυχαία, αλλά το αναπόφευκτο αποτέλεσμα της εξάπλωσης της βρετανικής αυτοκρατορίας και, μεταγενέστερα, της επιρροής των Ηνωμένων Πολιτειών. Η ιστορία όμως αυτής της ανάδειξης είναι ταυτόχρονα και το χρονικό της πρωτοφανούς επιτυχίας της προπαγάνδας, που ασκήθηκε από μια ολιγάριθμη ομάδα, η οποία αποφάσισε να αξιοποιήσει πολιτικά τις δυνατότητες της αγγλικής γλώσσας.

Οι δάσκαλοι του 19^{ου} αιώνα είχαν ήδη αντιληφθεί τη σχέση ανάμεσα στη διδασκαλία της αγγλικής γλώσσας και τη δημιουργία φιλοβρετανικών αισθημάτων στους μαθητές. Ωστόσο, μόλις μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο έγινε συνείδηση ότι η γλώσσα μπορεί να χρησιμοποιηθεί για προπαγανδιστικούς λόγους, γεγονός που οδήγησε, τη Βρετανία σε πρώτη φάση και αργότερα τις ΗΠΑ, να εκπονήσουν σχέδιο που στόχο είχε να κάνει την αγγλική γλώσσα την κυρίαρχη του πλανήτη.

Ο οραματιστής αυτού του σχεδίου ήταν ο Ρεξ Λίπερ, ένας ευφυής και γλωσσομαθής Αυστραλός –μιλούσε πέντε γλώσσες– που προσελήφθη το 1916 στην υπηρεσία προπαγάνδας του υπουργείου Πληροφοριών. Ήταν από αυτούς που διέκριναν πρώτοι τον κίνδυνο για την Ευρώπη από την άνοδο του Μουσολίνι και του Χίτλερ και τις βλέψεις του φασιστικού μηχανισμού πληροφόρησης. Οι Ναζί γνώριζαν ότι η γλώσσα είναι όπλο και προωθούσαν το όραμά τους για μια παγκόσμια γερμανόφωνη αυτοκρατορία. Ο Ρούντολφ Ες είχε διακηρύξει: «Όταν το Ράιχ θα γίνει εκατό χρονών, τα αγγλικά θα έχουν γίνει μια ασήμαντη γερμανική διάλεκτος».

Κατά τον Λίπερ, η Βρετανία δεν αντιλαμβανόταν τον κίνδυνο. Υποστήριξε λοιπόν τον εξοπλισμό της, αλλά πάνω απ' όλα, συνέλαβε το σχέδιο για τον «αγγλικό τρόπο» απάντησης στον εχθρό. Το 1934, ύστερα από εισήγησή του, ιδρύθηκε ένας πολιτιστικός οργανισμός, το Βρετανικό Συμβούλιο για τις Σχέσεις με τις Άλλες Χώρες, με στόχο την «εξάπλωση των βρετανικών ιδεών και του αγγλικού τρόπου ζωής και την ενθάρρυνση της εκμάθησης της αγγλικής γλώσσας», με την πειθώ και όχι με προπαγανδιστικά μέσα.

Παρά τις διαβεβαιώσεις, οι στόχοι ήταν σαφώς πολιτικοί. Τα πρώτα γραφεία λειτούργησαν σε περιοχές με στρατηγική σημασία για το Λονδίνο, όπως στη Μέση Ανατολή όπου το Σουέζ ήταν το πέρασμα για τις αποικίες στην Ασία. Επισήμως, το Βρετανικό Συμβούλιο ήταν ανεξάρτητος οργανισμός, αλλά χρηματοδοτούνταν από το κράτος και στην ουσία ήταν το πολιτιστικό τμήμα των πρεσβειών. Φυσικά, η διδασκαλία της αγγλικής γλώσσας ήταν από τις βασικές λειτουργίες του οργανισμού.

Στο τέλος του πολέμου, τα αγγλικά ήταν η γλώσσα των νικητών και εκατοντάδες χιλιάδες νέοι μαθητές είχαν έρθει σε επαφή με αυτή. «Σε μια γενιά τα αγγλικά μπορούν να γίνουν παγκόσμια γλώσσα, η δεύτερη γλώσσα σε όλες τις χώρες δεν είναι ήδη η πρώτη», αναφέρεται στο έγγραφο που αποτέλεσε την αρχή του μεγαλύτερου προγράμματος εξάπλωσης μιας γλώσσας. Τόσο οι βρετανικές όσο και οι αμερικανικές κυβερνήσεις χρηματοδότησαν αδρά την ίδρυση πανεπιστημίων και κέντρων γλώσσας σε όλο τον αναπτυσσόμενο κόσμο και μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '60, περίπου 350 εκατομμύρια άνθρωποι σε όλο τον κόσμο, το ένα δέκατο του πληθυσμού της γης, μιλούσε αγγλικά.

Η Βρετανία είχε χάσει τον πολιτικό και οικονομικό έλεγχο, αλλά πίστευε ότι μέσω της γλώσσας μπορούσε να «αποικίσει» στη σκέψη. Και όχι μόνο αυτή. Σήμερα, καθώς οι νέες τεχνικές επικοινωνίας και τα οικονομικά συστήματα φτάνουν σε κάθε γωνιά του πλανήτη, η αγγλική γλώσσα εξακολουθεί να κρατά τα πρωτεία. Μολονότι η γλώσσα έχει «σπάσει τους κάβους» και δεν είναι πια αγκυροβολημένη στις μητρικές χώρες της, τη Βρετανία και τις Ηνωμένες Πολιτείες, η επίδρασή της εξαπλώνεται συνεχώς. Περισσότεροι από 1,5 δισεκατομμύρια πολίτες σε όλο τον κόσμο είναι σε θέση να την μιλούν, έστω στοιχειωδώς.

5. Οι λέξεις κάθε φορά πέρα από το απλό νόημά τους επιφορτίζονται με τις συνθήκες, το περιβάλλον και τα πρόσωπα προς τα οποία εκφέρονται, μα πιο πολύ διαφοροποιούνται ανάλογα με τη δική μας εσωτερική διάθεση. Ο τρόπος που εκφέρουμε τα όποια λόγια μας παίζει καθοριστικό ρόλο για την πρόσληψή τους. Η μεγαλύτερη αλήθεια, αν λεχθεί με υποκρισία ή ειρωνεία, μπορεί να απωθήσει, και το μεγαλύτερο ψέμα, αν λεχθεί έξυπνα και μειλίχια, μπορεί να γίνει πιστευτό. Αυτό μας ωθεί σε μία αναγκαιότητα, να διακρίνουμε πίσω από τα λόγια τις διαθέσεις και επιπλέον φέρνει στο προσκήνιο ένα άλλο θέμα, αυτό της ειλικρίνειας. Ειλικρίνεια είναι η ταύτιση λόγων και διαθέσεων, λόγων και εσωτερικής κατάστασης, είναι η απαλλαγή από προσωπεία, η ανυπόκριτη αγάπη και ο αυθορμητισμός των συναισθημάτων. Αν όλα αυτά είναι ειλικρίνεια, τότε μάλλον " πας άνθρωπος ψεύστης ". Η γλώσσα αναδεικνύεται πλέον όχι μόνο σε απλό μέσο επικοινωνίας αλλά και σε μέσο κατάδειξης ήθους και ποιότητας.

Η γλώσσα, όπως και κάθε άλλο χάρισμα, πανανθρώπινο ή ατομικό, εναπόκειται στην ελευθερία μας. Με τη γλώσσα μπορούμε να επαινέσουμε ή να επιπλήξουμε, να τιμήσουμε ή να υβρίσουμε, να διδάξουμε ή να τρομοκρατήσουμε, να εκβιάσουμε ή να ζητήσουμε, να απαιτήσουμε ή να παρακαλέσουμε. Με τη γλώσσα συκοφαντούμε και με τη γλώσσα εγκωμιάζουμε, με τη γλώσσα καβγαδίζουμε και με τη γλώσσα κουβεντιάζουμε. Οι επιλογές μας θα καθορίσουν τη σχέση μας με το πρόσωπο που θα είναι κάθε φορά ο αποδέκτης των λόγων μας.

Η γλώσσα γίνεται πλέον ρυθμιστής των σχέσεων και εργαλείο επικίνδυνο στα χέρια μας. Ίσως μάλιστα και όπλο, αν στον καθημερινό αγώνα ξεπέσει σε μέσο αυτοάμυνας ή επίθεσης, επιβολής των απόψεών μας και καταδυνάστευσης των άλλων. Η γλώσσα είναι δύναμη και πολλές φορές μεγάλη. Μια δύναμη που καλούμαστε να την κάνουμε ειρηνοποιό. Οι πολεμοχαρείς διαθέσεις μας εκδηλώνονται αρχικά στον τρόπο που συνδιαλεγόμαστε.

Απόσπασμα από κείμενο της Ευαγγελίας Βελλή

6. «Κάθε γλώσσα, ως σύστημα επικοινωνίας των χρηστών της, θεωρείται απολύτως αυτάρκης για την κοινωνία που τη μιλά. Όσα στοιχεία (ήχους, λέξεις, δομές) χρειάζονται π.χ. οι αυτόχθονες της Αυστραλίας που μιλούν την άγνωστη σ' εμάς γλώσσα Ιλγκαρ για να εκφράσουν τις έννοιες που τους ενδιαφέρουν και τις σχέσεις μεταξύ των εννοιών, τόσα και έχουν επιλέξει για τη γλώσσα τους. Το ίδιο και οι Άγγλοι, οι Καναδοί, οι Έλληνες κ.ο.κ. Δεδομένου λοιπόν ότι κάθε γλώσσα καλύπτει επαρκώς τις ανάγκες της κοινότητας που τη χρησιμοποιεί, όλες οι γλώσσες θεωρούνται καταστατικά ισότιμες. Η γλωσσολογία δεν δέχεται ότι υπάρχουν φυσικές γλώσσες «ανεπαρκείς», «πρωτόγονες», ή «κατώτερες», και τέτοιου είδους χαρακτηρισμούς τους ανάγει σε εξωγλωσσικούς ιδεολογικούς μύθους».

«Δεδομένου λοιπόν ότι όλες οι γλώσσες του κόσμου, χωρίς εξαίρεση, εμφανίζουν τις ίδιες κατηγορίες στοιχείων και ιδιοτήτων και λειτουργούν με τις ίδιες διαδικασίες, η όποια έλλειψη της ισορροπίας τις διακρίνει στο μυαλό των ανθρώπων μπορεί να εξηγηθεί μόνο σε σχέση με το κύρος του πολιτισμού που εκφράζει η καθεμία. Οι πολιτισμοί όμως είναι και αυτοί αποτέλεσμα ιστορικών και κοινωνικοοικονομικών συγκυριών και δεν μπορούν να αξιολογούνται έξω από την κοινωνία και τις συνθήκες που τους γέννησαν. Και οπωσδήποτε δεν νοείται να αξιολογούνται ως δημιούργημα «ανώτερων» φυλών. Όπως δεν υπάρχουν «ανώτερες» φυλές αλλά μόνο φυλές διαφορετικές μεταξύ τους, έτσι δεν υπάρχουν και «ανώτερες» γλώσσες ως έκφραση «ανώτερων» πολιτισμών. Υπάρχουν μόνο γλώσσες που διαφέρουν μεταξύ τους ως προς τα επιμέρους στοιχεία τους, όχι όμως ως προς τα γενικά χαρακτηριστικά και τις ιδιότητες που συνιστούν το φαινόμενο γλώσσα. Αν οι γλώσσες ενσωματώνουν την ιστορία και τον πολιτισμό της κοινότητας που τις χρησιμοποιεί, το κάνουν όλες με τα ίδια γλωσσικά μέσα. Οποιαδήποτε άλλη ερμηνεία ή αξιολογική ιεράρχηση βασίζεται σε εξωγλωσσικές συμβολικές επενδύσεις, που ανάγονται εντέλει στον χώρο του ρατσισμού, των αντιεπιστημονικών και αυθαίρετων διακρίσεων δηλαδή, αναπαράγοντας τις μεθόδους του και στο πεδίο της γλώσσας. Από αυτήν την άποψη είναι – και εδώ – επικίνδυνες».

Μαρία Κακριδή – Φερράρι

7. «Ως γλωσσολόγος γίνομαι πολύ συχνά αποδέκτης παραπόνων και παρατηρήσεων για την «κακοποίηση» που υφίσταται η γλώσσα μας. Πρόκειται συνήθως για μορφωμένους ανθρώπους, επιστήμονες διαφόρων ειδικοτήτων, αλλά και λιγότερο συχνά για λιγότερο μορφωμένους ανθρώπους, με κάποια φανερή έγνοια για τη γλώσσα που μιλάμε και γράφουμε. Τα παράπονα είναι για την «κατάντια» της γλώσσας μας, για τα «άθλια» Ελληνικά που ακούγονται από την Τηλεόραση, για την «άγνοια» της Ελληνικής από τους μαθητές, για το πώς γράφονται σήμερα οι λέξεις της γλώσσας μας, για το πώς μιλούν οι νέοι κ.λπ. Στις γραμμές που ακολουθούν θα προσπαθήσω να εξηγήσω τι σημαίνει γλωσσολογικά η λεγόμενη κακοποίηση της γλώσσας.

Θα ήταν εκτός πραγματικότητας, αν πίστευε κανείς ότι η σημερινή κατάσταση της γλώσσας μας (γνώση – χρήση – αξιοποίησή της) είναι ό, τι πρέπει ή ό, τι θα θέλαμε να είναι. Θα ήταν εκτός πραγματικότητας, αν δεν αναγνώριζε ότι υπάρχουν ουσιώδη προβλήματα. Θα ήταν εκτός πραγματικότητας, αν δεχόταν ότι με τη γλωσσική μεταρρύθμιση του '74 λύθηκαν αυτομάτως όλα τα προβλήματα της γλώσσας μας, τα ουσιαστικά προβλήματα μιας ποιοτικής γνώσης και χρήσης της ελληνικής γλώσσας. Άλλο τόσο όμως είναι εκτός πραγματικότητας, όποιος δεν βλέπει ότι η γλώσσα μας βρίσκεται στον σωστό δρόμο και βελτιώνεται συνεχώς. Ένας μέσος μαθητής σήμερα μπορεί να συντάξει ένα κείμενο γλωσσικά καλύτερο πιο δηλωτικό, πιο επικοινωνιακό, πιο συγκροτημένο από το κείμενο που θα συνέτασσε ο αντίστοιχος μαθητής πριν από μερικές δεκαετίες (συνήθως ένα κείμενο έντονα βερμπαλιστικό, συχνά κακοδιατυπωμένο, σε μια γλωσσική μορφή που δεν του ήταν τόσο οικεία, με γλωσσική συνήθως δυσκαμψία και μειωμένη επικοινωνιακή δύναμη). Πείρα πολλών ετών από κείμενα μαθητών και φοιτητών πριν και μετά από τη γλωσσική μεταρρύθμιση επιτρέπει στον γράφοντα αυτές τις εκτιμήσεις. Και επιτρέπει, γενικότερα, μια συγκρατημένη αισιοδοξία.

Συγκεκριμένα, δεν φταίει η μεταρρύθμιση και η δημοτική ή, ακριβέστερα, η νεοελληνική κοινή γλώσσα για τις όποιες αδυναμίες παρατηρούνται στη χρήση της σύγχρονης γλώσσας μας. Αντίθετα, το γεγονός ότι γράφουμε την ίδια μορφή γλώσσας που χρησιμοποιούμε και όταν μιλάμε είναι λογικό να διευκολύνει και πράγματι διευκολύνει τη γλωσσική μας επικοινωνία. Άλλο να γράφεις σ' έναν γλωσσικό κώδικα (την καθαρεύουσα) που πρέπει επιπροσθέτως και εκ των υστέρων να κατακτήσεις και άλλο να γράφεις στη μητροδίδακτη γλώσσα, σ' έναν κώδικα που ήδη κατέχεις. Άλλού, λοιπόν, θα πρέπει να αναζητηθούν οι πραγματικές δυσκολίες και αδυναμίες στη χρήση της γλώσσας μας. Πρέπει να καταλάβουμε ότι το σημερινό παιδί, το «παιδί της τηλεόρασης» δεν μπορεί εξ ορισμού παρά να έχει μειωμένη ικανότητα στη χρήση της γλώσσας. Αν έχουμε το παιδί μας εκτεθειμένο για πολύ στη βλαπτική επίδραση κακής

τηλεοπτικής γλώσσας, αν έχει περιορισμένα διαβάσματα καλής χρήσης της γλώσσας, αν η γλώσσα που ακούει στο οικογενειακό και φιλικό του περιβάλλον είναι υποβαθμισμένη κ.τ.ό., είναι φυσικό να έχει προβλήματα στη γλωσσική του έκφραση, γλωσσική και προφορική. Και γλώσσα μην το ξεχνάμε δεν είναι αν θα γράφει κανείς μιας ξενικής προέλευσης λέξη με ε και αι (τρένο ή τραίνο) ή αν θα γράφει να έλθει ή να έλθη (με ει ή η), αλλά ποια λέξη θα επιλέξει κάθε φορά ανάμεσα στο συνέπεια και το επίπτωση, ανάμεσα στο επίδραση, επιρροή και επήρεια ή ανάμεσα στον κόπο, τον μόχθο και την κούραση.

Γλώσσα είναι αν θα συντάξεις σωστά μια πρόταση και αν θα χρησιμοποιήσεις τους σωστούς γραμματικούς τύπους στη σωστή τους κάθε φορά θέση. Και πάνω απ' όλα γλώσσα είναι το να μπορείς να συνθέσεις σωστά ένα κείμενο: με πληρότητα νοημάτων, με νοηματική και γλωσσική αλληλουχία και με επικοινωνιακή αποτελεσματικότητα, να μπορείς δηλαδή να γίνεις κατανοητός από τον ακροατή/αναγνώστη σου και να επιτύχεις τον σκοπό για τον οποίο χρησιμοποίησες το κείμενό σου (προφορικό ή γραπτό). Η σύνταξη κειμένων προφορικών και γραπτών (το να μιλάς δηλαδή και να γράφεις) είναι μια δύσκολη, απαιτητική, λεπτή και σύνθετη διανοητική ικανότητα, κατ' εξοχήν δημιουργική, μια τέχνη και μια τεχνική που χρειάζεται καλούς δασκάλους, μεγάλη άσκηση, ευρύτερη καλλιέργεια και συνεχή επαφή με πρότυπα γλώσσας, με κείμενα γραμμένα ή ειπωμένα από ανθρώπους που έχουν, με τη σειρά τους, κατακτήσει οι ίδιοι σε εξαιρετικό βαθμό αυτή την ικανότητα.

Επομένως, κακοποίηση της γλώσσας σημαίνει, στην πραγματικότητα, αδυναμίες, ελλείψεις και κενά στην απόκτηση αυτής της πολύ σύνθετης ικανότητας που μόλις περιγράψαμε. Δεν είναι θέμα κάποιων λέξεων ή κάποιων γραμματικών τύπων ή μερικών κανόνων ορθογραφίας! Αν ίσχυε αυτό, η κατάκτηση της γλώσσας θα ήταν πολύ απλή υπόθεση, πράγμα που είναι προφανές ότι δεν συμβαίνει.

Συμπέρασμα: Το ξεπέραςμα της κακοποίησης της γλώσσας, η αντιμετώπιση αυτού του σύνθετου φαινομένου απαιτεί όχι μόνο κατάλληλη γλωσσική εκπαίδευση στο σχολείο με βασικό στόχο τη σύνταξη και κατανόηση απαιτητικών κειμένων, αλλά και συνεχή διαβάσματα και ακούσματα γλωσσικά, δηλαδή συνεχή επαφή με πρότυπα ποιοτικής αξιοποίησης της γλώσσας και, βεβαίως, συχνή, σκληρή και επίμονη άσκηση. Θα το ξαναπώ και μ' αυτή την ευκαιρία: η κατάκτηση της γλώσσας είναι έργο ζωής, που αρχίζει με τις πρώτες λεξούλες του παιδιού και συνεχίζεται επίπονα σε όλα τα στάδια και τα χρόνια της ζωής του ανθρώπου. Γι' αυτό και κανένας μας με πρώτον τον γράφοντα δεν μπορεί να καυχηθεί πως κατέχει σε τέλειο βαθμό τη γλώσσα. Περισσότερο ή λιγότερο έντονα περνάμε όλοι μία δια βίου μαθητεία στη γλώσσα και όσο συντομότερα συνειδητοποιήσουμε το γεγονός αυτό, τόσο καλύτερα θα γνωρίσουμε και θα

μάθουμε να αξιοποιούμε τη γλώσσας μας».

Γεώργιος Μπαμπινιώτης, Η έννοια της κακοποίησης της γλώσσας

8. «Σε έρευνα του Κέντρου Εκπαιδευτικής Έρευνας, νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου εποπτευόμενου από τον υπουργό Παιδείας, η οποία παρουσιάστηκε εκτενώς από την Έλενα Καρανάτση στην «Καθημερινή» της 10^{ης} Νοεμβρίου 2007 τέσσερις φιλόλογοι καθηγήτριες που αποτελούν την ομάδα του ΚΕΕ για τη γλώσσα, ερεύνησαν και μελέτησαν τα γραπτά 884 μαθητών της Α' Λυκείου σε τριάντα λύκεια όλης της χώρας.

Δίχως να καταδικάζουν τους μαθητές, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι σχολικές εκθέσεις βαρύνονται από κενά και αδυναμίες, λογικά άλματα, αντιφάσεις, ατεκμηρίωτα συμπεράσματα, άστοχη επιλογή λεξιλογίου καθώς και λάθη συντακτικά, ορθογραφικά και στίξης.

Το πώς γράφεις στα δεκαέξι σου δεν προοικονομεί οπωσδήποτε το πώς θα γράφεις στα είκοσι έξι σου ή στα σαράντα σου (η γλώσσα δεν σου παραδίδεται ποτέ, όσο κι αν πασχίσεις), αλλά και δεν ισοδυναμεί υποχρεωτικά με το πώς μιλάς στα δεκαέξι σου. Μπορεί να μιλάς μια χαρά, με το χιούμορ σου, το πλούσιο λεξιλόγιό σου και τα λογοπαίγνιά σου και μπροστά στο γραπτό και την επιβλητική συνθήκη του, μπροστά στη σοβαρότητα ή τη σοβαροφάνειά του δηλαδή, να κομπάζεις, να διστάζεις, να αναστέλλεσαι, να αυτολογοκρίνεσαι, να σβήνεις το χιούμορ σου με το μπλάνκο του καθωσπρεπισμού ή με τη γομολάστιχα του φόβου της βαθμολόγησης. Γνωστό πρόβλημα είναι αυτό, και πολύ παλιό, η μεγάλη απόσταση δηλαδή που χωρίζει τον ίδιο γλωσσικό χρήστη στην προφορική και τη γραπτή εκδοχή του. Και επειδή τη γλώσσα τη μαθαίνουμε και την κατακτούμε (όσο είναι δυνατόν) και μιλώντας και ακούγοντας (σε αυτό κυρίως το «ακούγοντας», «ακούγοντας τον δήμο ή τους πολλούς», επέμενε ο Πλάτωνας, αυτό επανέλαβε και ο Διονύσιος Σολωμός) και διαβάζοντας, το σχολείο, που του πήρε δεκαετίες να θεωρήσει ισότιμη τη δημοτική με την «απλή καθαρεύουσα», θα πρέπει κάποια στιγμή να θεωρήσει ισάξιες και ισότιμες φλέβες γλώσσας την ομιλία και τη γραφή, τον προφορικό και το γραπτό πολιτισμό.

Πολλά έχουν να ελέγξουν και να διορθώσουν οι καθηγητές σε μια μαθηματική έκθεση. Δυσκολεύομαι πάντως να συμφωνήσω με τις τέσσερις ερευνήτριες ότι συγκαταλέγεται στα «τρωτά» «η υπερβολική χρήση προσωπικού τόνου και προσωπικών βιωμάτων, όπως στο κείμενο ενός μαθητή που γράφει “ο πατέρας μου δουλεύει σε ένα ξενοδοχείο και θέλω από του χρόνου να δουλέψω και εγώ εκεί και χωρίς έστω μια γλώσσα (αγγλικά) δεν θα τα καταφέρω”». Γιατί να γίνεται ψεγάδι και να κοκκινίζεται ο «προσωπικός τόνος» και το «προσωπικό βίωμα»;». Μιλάμε και γράφουμε απλά και εύληπτα, δίχως «λογικά άλματα» και «ατεκμηρίωτα συμπεράσματα», όταν μιλάμε και γράφουμε για πράγματα που τα νιώθουμε και τα καταλαβαίνουμε και όχι όταν γράφουμε τα «ορθά» που θέλουν να διαβάσουν οι κριτές, όποτε πρέπει να στολίσουμε με

«καλλολογικά στοιχεία» και «ρητά» τις μικρές μας σκέψεις (σαν να στολίζουμε έναν νεκρό, έναν ξένο) τότε, αναγκαστικά, ψευδίζουμε και ψευδόμαστε.

Είναι αμέτρητες φορές προτιμότερο ένα μαθητικό κείμενο θερμό, με όλα τα ορθογραφικά λάθη και τους πιθανούς σολοικισμούς του, γιατί στις δικές του αράδες ελευθερώνεται και αληθεύει και το μυαλό και η ψυχή ενός παιδιού, παρά ένα κείμενο σιδερωμένο, ατσαλάκωτο, ψυχρό, με εξαναγκαστικά αφανισμένο τον προσωπικό τόνο, τον προσωπικό χαρακτήρα δηλαδή. Το απρόσωπο κείμενο, έτσι όπως σπεύδει να συμμορφωθεί στο έτοιμο και ανελαστικό σχήμα των φροντιστηριακών «εκθεσαρίων» και να αντιγράψει τη «λογική» και την τεχνική τους, μπορεί να αποφέρει περισσότερους βαθμούς, τίποτε άλλο όμως δεν μας μαθαίνει για τον μαθητή παρά ότι είναι ικανός να παπαγαλίζει και συνταγές επιτυχημένης έκθεσης εκτός από τους τύπους των μαθηματικών, χημικές εξισώσεις και τους αρχικούς χρόνους του τυγχάνω. Αλλά υποτίθεται ότι οφείλουμε κι εμείς οι μεγάλοι, διδάσκοντες, γονείς, γραφειοκράτες της εκπαίδευσης, να μαθαίνουμε από τον μαθητή».

Παντελής Μπουκάλας, Οι μαθητές, η γλώσσα και οι δάσκαλοί της

Η πρόκληση της πολυγλωσσίας

9. Εορτάζουμε εφέτος το «ευρωπαϊκό έτος γλωσσών». Τιμούμε δηλαδή με διάφορες εκδηλώσεις (ομιλίες, συζητήσεις, μελέτες, αναφορές, εκτιμήσεις κ.λπ.) τις γλώσσες που ομιλούνται στην Ευρώπη, τιμώντας στην πραγματικότητα τους λαούς που μιλούν αυτές τις γλώσσες και τον πολιτισμό αυτών των λαών, όπως δηλώνεται μέσα από τη γλώσσα τους τα γραπτά κείμενά τους και την προφορική τους παράδοση. Γιατί η γλώσσα είναι το πιο εμφανές γνώρισμα της εθνικής ταυτότητας και φυσιογνωμίας ενός λαού και, μέσα από τα γραπτά κείμενα, το πιο χαρακτηριστικό γνώρισμα του πολιτισμού ενός λαού, αυτό που ξεπερνάει τον χρόνο και τον χώρο.

Η Ενωμένη Ευρώπη, η οποία αποτελεί ένα κεφαλαιώδες πολιτικό γεγονός του σύγχρονου κόσμου μετά την κατάρρευση του ανατολικού συνασπισμού, είναι από τη φύση της θεσμός πολυεθνικός, άρα και πολυπολιτισμικός και, κατ' ανάγκην, πολυγλωσσικός. Αν η Ενωμένη Ευρώπη δεν είναι χοάνη αφομοίωσης και αποπροσωποποίησης των λαών που εντάσσονται σ' αυτήν· αν, όπως πιστεύεται, είναι ένωση και συνεργασία εθνών της Ευρώπης που διατηρούν τη διαφορετικότητά τους και τις εθνικές τους επιλογές (στον πολιτισμό, στην παιδεία, στον τρόπο ζωής, στη νοοτροπία, στη θρησκευτική τους πίστη κ.λπ.), τότε η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι, εξ ορισμού, και χώρος συνάντησης περισσότερων γλωσσών, των γλωσσών που μιλούν οι λαοί οι οποίοι απαρτίζουν την Ενωμένη Ευρώπη.

Κύρια πρόκληση για τους πολίτες της Ενωμένης Ευρώπης, η πιο χαρακτηριστική, η πιο πνευματική και ηθικά η πιο ανιδιοτελής, είναι η πρόκληση της πολυγλωσσίας: η πρόκληση, τα κίνητρα και η δημιουργία δυνατοτήτων να μάθουν οι πολίτες της Ευρώπης περισσότερες γλώσσες, ώστε να γνωρίσουν, να καταλάβουν και να εκτιμήσουν βαθύτερα και ουσιαστικά, μαθαίνοντας τη γλώσσα τους, τον πολιτισμό, τη νοοτροπία και την ανθρώπινη διάσταση των λαών με τους οποίους ζουν μαζί, συνεργάζονται και συναποφασίζουν για ποικίλα θέματα. Δεν υπάρχει πιο άμεσος, πιο ουσιαστικός και πιο σύντομος δρόμος να γνωρίσεις έναν λαό από το να μάθεις τη γλώσσα του. Γιατί η γλώσσα κάθε λαού είναι ο τρόπος που βλέπει, συλλαμβάνει, ταξινομεί και δηλώνει τον κόσμο. Κάθε εθνική γλώσσα είναι και μια άλλη ταξινόμηση του κόσμου, μια άλλη προσέγγιση, ένα σύνολο επιλογών, που δίνει ξεχωριστή αξία σε κάθε γλώσσα, την αξία που έχει καθ' εαυτήν η συλλογική έκφραση ενός λαού, η εθνική του λαλιά. Κάθε εθνική γλώσσα είναι μια αυταξία, αντικείμενο μελέτης και σεβασμού από τους άλλους λαούς. Και, όπως λέμε οι γλωσσολόγοι, δεν υπάρχουν ανώτερες και κατώτερες γλώσσες· υπάρχουν διαφορετικοί άνθρωποι που εκφράζονται διαφορετικά μέσα από τις δυνατότητες που δίνει στον άνθρωπο το κυριότερο βιολογικό του γνώρισμα: η νόηση και η έκφραση της νόησης, η γλώσσα. Η

μόνη διάκριση, που από την πράξη μπορεί να γίνει και γίνεται, είναι η διάκριση σε πολιτισμικά (λογοτεχνικά, φιλολογικά και επιστημονικά) περισσότερο ή λιγότερο καλλιεργημένες γλώσσες. Σε γλώσσες οι οποίες σε μια περίοδο της ιστορίας της χρήσης τους έδωσαν ή πήραν γλωσσικά στοιχεία (λέξεις κυρίως που αποτελούν τα λεγόμενα «λεξιλογικά δάνεια»), πράγμα που συμβαίνει πάντοτε στη συνάντηση λαών και πολιτισμών. Έτσι λ.χ. παλιότερα η Ελληνική και η Λατινική, πρόσφατα η Αγγλική για να αναφερθούμε σε λίγα μόνον παραδείγματα τέτοιων γλωσσών έδωσαν ή δίνουν λέξεις που τις χρησιμοποιούν οι ομιλητές άλλων γλωσσών. Αυτό δεν είναι ούτε μειωτικό, ούτε ολέθριο, φτάνει μόνο να γίνεται σε περιορισμένη έκταση, ώστε να μην αλλοιώνεται η σύσταση της γλώσσας που λειτουργεί ως λήπτης και να γίνεται κατά τρόπον που να εξυπηρετεί πραγματικές επικοινωνιακές ανάγκες και όχι επίπλαστες (λόγους επίδειξης, ξενομανίας ή γλωσσικού γοήτρου που εξυπηρετούν άλλες σκοπιμότητες).

Τέλος, η πρόκληση της πολυγλωσσίας γίνεται όλο και περισσότερο αναγκαία σε ευρύτερη κλίμακα με την ευρύτερη συνάντηση των λαών που πραγματοποιείται στα χρόνια μας, με την περίφημη παγκοσμιοποίηση. Η παγκόσμια συνεργασία των λαών στα πλαίσια της οικονομίας, της επικοινωνίας με ηλεκτρονικούς υπολογιστές, της τεχνολογίας, της γνωριμίας με τις διάφορες χώρες και τον πολιτισμό τους αποτελεί το ισχυρότερο κίνητρο για την εκμάθηση περισσότερων γλωσσών παράλληλα προς την επιμονή και την προσπάθεια για καλύτερη γνώση της μητρικής γλώσσας που παραμένει έργο ζωής. Για να μην αλλοτριωθείς και αφομοιωθείς γλωσσικά και κατ' επέκταση πολιτισμικά και εθνικά μέσα στον εξισωτισμό και την άμορφη αγαλματοποίηση, πρέπει πρώτα και πάνω απ' όλα να έχεις τη δική σου γλωσσική ταυτότητα που είναι συνάμα και κύριο χαρακτηριστικό της εθνικής σου ταυτότητας. Η πιο υγιής προσέγγιση στην πραγματικότητα της παγκοσμιοποίησης είναι η συνάντηση ατόμων και λαών μέσα από τη γλωσσική πολυμορφία. Η παγκοσμιοποίηση δεν μπορεί και δεν πρέπει να πάρει τον χαρακτήρα του γλωσσικού εξισωτισμού μέσα από την αναγωγή μιας οποιασδήποτε γλώσσας σε παγκόσμια γλώσσα. Μια τέτοια γλωσσική παγκοσμιοποίηση θα οδηγούσε στον ηγεμονισμό μιας γλώσσας εις βάρος όλων των άλλων, πράγμα που θα ήταν ολέθριο για την πολιτισμική πολυμορφία του κόσμου μας και για την ίδια την έννοια της παγκοσμιοποίησης, η οποία θα προσλάμβανε έτσι μορφή ανεπίτρεπτης γλωσσικής και πολιτισμικής τυραννίας.

Γεώργιος Μπαμπινιώτης, Το Βήμα, 29-04-2001

Κινητό: απελευθερωτής ή δικτάτορας

10. Για τα παιδιά της ψηφιακής εποχής το κινητό τηλέφωνο ήλθε σαν μια φυσιολογική εξέλιξη. Συνηθισμένα να πληκτρολογούν με τα δύο χέρια σε παιχνιδιομηχανές, πήραν στη χούφτα τους το κινητό και ξανάστησαν τη χαμένη γειτονιά. Οι αποστάσεις μέσα από τους κατακλυσμένους με αυτοκίνητα δρόμους εκμηδενίστηκαν, οι φίλοι βρέθηκαν δίπλα και οι ξένοι «κρατιούνται σε απόσταση» με το να μιλούν σε κάποιον άλλο, όταν δεν θέλουν την προσέγγισή τους. Όσο για το τι λένε; Δεν χρειάζεται κανείς να το ξέρει, οσοδήποτε επιπόλαιο, ερωτικό ή χυδαίο είναι: Το πληκτρολογούν σε γραπτά μηνύματα, χρησιμοποιώντας συντομογραφίες που μόνο οι ίδιοι γνωρίζουν.

Βέβαια οι ειδικοί φωνάζουν ότι αυτή η ασταμάτητη πληκτρολόγηση σε όλο και πιο λιλιπούτεια πληκτρολόγια μπορεί να οδηγήσει σε κατοπινές σοβαρές μυϊκές βλάβες και στρες... αλλά ποιος πιτσιρικάς τους ακούει; Ένας ολόκληρος «δικός τους» κόσμος χτίζεται μέσα από τις ψηφιακές συσκευές, ένας κόσμος που τροφοδοτείται πλέον καθημερινά από ήχους, τραγούδια, εικόνες, ακόμη και βίντεο - ανάλογα με το βαλάντιο. Μέσα από τον πιεσμένο χωροχρόνο της οθόνης του κινητού τα παιδιά ανακαλύπτουν τρόπους έκφρασης και διαφοροποίησης που αντιστοιχούν σε νέο γλωσσικό ιδίωμα.

Κοινωνιοψυχολόγοι που προσπάθησαν να αποκρυπτογραφήσουν αυτόν τον επικοινωνιακό κυβερνοχώρο ανακάλυψαν ότι τα γραπτά μηνύματα των κινητών είναι πολύ πιο εύγλωττα από ό,τι νομίζουμε και χαρακτηρίζουν τους κατόχους τους: Οι δημιουργικοί τύποι παιδιών χρησιμοποιούν τις πιο καινοτόμες συντμήσεις λέξεων και αργκό, διαμορφώνουν ειδικά τις ρυθμίσεις και τους ήχους του κινητού τους και... το χάνουν εύκολα. Τα παιδιά που έχουν μέλλον ως δάσκαλοι, υπάλληλοι και ναυαγοσώστες είναι ορθογράφοι, γνωρίζουν πάντα πού έχουν το κινητό τους και συνηθίζουν να το μαγκώνουν μεταξύ σαγονιού και ώμου. Όσα έχουν μέλλον σε επαγγέλματα εξουσίας (στρατιωτικοί, νομικοί, πωλητές) χρησιμοποιούν πάντα κεφαλαία γράμματα, δεν κόβουν τις λέξεις, γράφουν με συντομία, έχουν ηχηρά μηνύματα και μιλούν δυνατά στο κινητό μέσα στο λεωφορείο ή στο μετρό. Τέλος, όσα προδιαγράφονται για κοινωνικό έργο (νοσοκόμοι, βρεφοκόμοι) χρησιμοποιούν πάντα μικρά γράμματα, χαμηλώνουν την ένταση του ήχου ή ενεργοποιούν τη δόνηση για να μην ενοχλούν και προσθέτουν στα μηνύματά τους πολλά γραφιστικά συμπληρώματα - όπως χαμογελαστά προσωπάκια.

Οι λόγοι, λοιπόν, που όλα τα παιδιά θέλουν ένα κινητό είναι για να χτίζουν τον ιδιαίτερο κόσμο τους, να συμμετέχουν σε ιδεατές γειτονιές μέσα από τα δίκτυα, να είναι κοινωνικά καταξιωμένα στα μάτια των συνομηλίκων τους, να κάνουν πλάκα - ή και αντιγραφή - την ώρα του μαθήματος, να ξεφεύγουν από τον διαρκή έλεγχο των γονιών τους. Οι λόγοι που οι γονείς

τους σκέπτονται ή προστρέχουν να τους το προμηθεύσουν είναι συνήθως οι... αντίστροφοι. Οι γονείς της δεκαετίας του 2000 μεγαλώνουν τα παιδιά τους σε έναν διαρκώς πιο αγχωτικό και θυμωμένο κόσμο. Ιδιαίτερα οι κάτοικοι του Νότου της Ευρώπης, γεννημένοι στη μονοπολιτισμική παράδοση ενός αγροτοβαρούς κρατισμού, βρέθηκαν να μάχονται με την αβεβαιότητα σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία με βιομηχανικά ωράρια. Το άγχος είναι διάχυτο παντού, η ανασφάλεια επίσης, η αγοραφοβία και η ξενοφοβία θερίζουν. Στην Ελλάδα, όπου ο εκσυγχρονισμός παραδόξως συμπίπτει με την αποβιομηχάνιση, το στρες είναι ακόμη πιο έντονο. Ο «θυμός της κοινωνίας» ξεσπάει καθημερινά με την παραμικρή αφορμή και η παραδοσιακά έντονη αξία της οικογένειας νιώθει διαρκώς και πιο απειλούμενη. Τι πιο φυσικό λοιπόν από το να θέλει ο κάθε γονιός να βρίσκεται άμεσα «κοντά» στο παιδί του, όπου και αν βρίσκεται αυτό, όποια στιγμή και για ό,τι συμβεί;

Αυτό όμως που ακούγεται φυσικό είναι στην ουσία μια νευρωτική αντίδραση, μια προσπάθεια αστυνόμευσης της ζωής των παιδιών, που σε άλλα στοχεύει και σε άλλα οδηγεί. Όπως ήδη είπαμε, τα παιδιά θα κάνουν το παν να μετατρέψουν το κινητό από όργανο ελέγχου σε όργανο απελευθέρωσης. Οι γονείς θα έχουν μεν την ψευδαίσθηση ότι «είναι κοντά», αλλά τα παιδιά θα βρίσκονται όπου θέλουν με όποιον θέλουν και θα επικοινωνούν ανεξέλεγκτα με άτομα που δεν γνωρίζουμε. Αυτό το όργανο που τους δωρίζουμε ως «συσκευή εντοπισμού» γίνεται στα χέρια τους μοχλός αντίδρασης, αποσταθεροποίησης του σχολικού περιβάλλοντος και ανάπτυξης μιας προσωπικότητας που θα αποφεύγει να αντιμετωπίζει τον κόσμο «πρόσωπο με πρόσωπο». Οι ειδικοί σε όλες τις μεγαλουπόλεις του κόσμου τονίζουν ότι το κινητό τηλέφωνο στα παιδικά χέρια μετατρέπεται σε εργαλείο προσβολής των συμμαθητών πίσω από την ανωνυμία μηνυμάτων, αλλά και σε δέλεαρ για βιαιοπραγία και ληστεία εις βάρος των παιδιών που το φέρουν επιδεικτικά.

Τάσος Καφαντάρης, Εφημ. Το Βήμα, 09/11/2003

Πόσο κινδυνεύει το αλφάβητό μας;

11. Τις ημέρες αυτές ήλθε στην επικαιρότητα ένα θέμα μεγάλης πνευματικής παιδευτικής και ιστορικής σημασίας, η υιοθέτηση του λατινικού στη θέση του ελληνικού αλφαβήτου. Ο κίνδυνος αυτός επισημάνθηκε δημόσια με ένα κείμενο-ανακοίνωση της Ακαδημίας Αθηνών που προβλήθηκε, όπως ήταν φυσικό, από τον Τύπο και σχολιάστηκε ποικιλοτρόπως από πνευματικούς ανθρώπους, επιστήμονες και δημοσιογράφους.

Ως προς την ουσία του θέματος, ας το πούμε μια για πάντα: δεν είναι ποτέ δυνατόν οι Έλληνες να απομακρυνθούν από μια γραφή και ένα αλφάβητο, που οι ίδιοι επινόησαν και διαμόρφωσαν ως σύστημα και που το χρησιμοποιούν 3.000 χρόνια τώρα. Γιατί η αποτύπωση της Ελληνικής με το ελληνικό αλφάβητο, ένα συγκεκριμένο σύστημα γραφής θεωρούμενο ως το πιο επαρκές, με τη στενή εσωτερική σύνδεση γλώσσας και γραφής που έχει ιστορικά δημιουργηθεί στην Ελληνική μέσα από έναν ποταμό γραπτού λόγου 30 αιώνων αποτελεί πολιτισμικό μάρφωμα που κανείς δεν διανοείται και δεν έχει το δικαίωμα να αλλάξει προς όφελος οποιασδήποτε χρησιμοθηρικής σκοπιμότητας. Αν κάποιοι μεμονωμένοι χρήστες από προφανή ραθυμία - γιατί ελληνικές γραμματοσειρές διαθέτει και ο τελευταίος μικρός υπολογιστής (ακόμα και τα φορητά τηλέφωνα!) - θελήσουν να χρησιμοποιήσουν τα γράμματα του λατινικού αλφαβήτου, είναι δικό τους πρόβλημα που σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να εκτιμηθεί ως έξωθεν επιβαλλόμενη μορφή γραπτής επικοινωνίας.

Με άλλα λόγια, όπως όλοι γνωρίζουν τα σύγχρονα ηλεκτρονικά μέσα γραφής (υπολογιστές, τηλέφωνα κ.λπ.) διαθέτουν όλα γραμματοσειρές με μονοτονικό και με πολυτονικό, για όσους το επιλέξουν. Αρα είναι ζήτημα επιλογής και όχι σκοτεινής επιβολής ο τύπος γραφής που θα χρησιμοποιήσει κανείς. Εκατομμύρια σελίδες γράφονται καθημερινώς στην Ελληνική από χιλιάδες Έλληνες που χρησιμοποιούν χιλιάδες ηλεκτρονικά μηχανήματα. Πού είναι, λοιπόν, το πρόβλημα, η απειλή και ο κίνδυνος;

Ζήτημα αλλαγής του τρόπου γραφής μας δεν υπάρχει, ούτε μπορεί να υπάρξει. Το μόνο ζήτημα που έχει τεθεί - από μεμονωμένες πάλι φωνές και όχι από σοβαρούς επιστήμονες - είναι η χρήση της φωνητικής αντί της ιστορικής ορθογραφίας: να γράφουμε λ.χ. ιρίνι αντί ειρήνη, ικογένεια αντί οικογένεια, λίπι αντί λύπη ή λείπει ή λίπη κ.ο.κ. Ωστόσο, η στενή σχέση ανάμεσα στο οπτικό ίνδαλμα, δηλ. στη γραπτή μορφή της λέξης, και στη σημασία που συνδέεται με την ετυμολογική προέλευση και οικογένεια κάθε λέξης αποκλείει και αυτού του είδους τις σκέψεις περί μεταβολής της ορθογραφίας της γλώσσας μας. Τι σημαίνει πραγματικά «παράδοση γραφής» μπορούν να μας το διδάξουν λαοί όπως οι Ιάπωνες και οι Κινέζοι οι οποίοι - επί αιώνες και παρά την ατέλεια και τις δυσκολίες του μη αλφαβητικού συστήματος της γραφής τους -

εξακολουθούν να χρησιμοποιούν τα ίδια εικονογράμματα αντί της απλούστερης και οικονομικότερης αλφαβητικής γραφής.

Η Ακαδημία Αθηνών μπορεί και πρέπει να βοηθήσει, κατά το πρότυπο της Γαλλικής Ακαδημίας, σε μια καλύτερη χρήση της γλώσσας μας με συγκεκριμένες αρχές και κατευθύνσεις που θα προέλθουν από κατάλληλη έρευνα της ελληνικής γλώσσας (απόδοση ξένων όρων με ελληνικούς, έκδοση γλωσσικών βοηθημάτων υψηλού κύρους, σύνταξη γραμματικής, σύνταξη λεξικού με την πρώτη χρονολογική μαρτυρία κάθε ελληνικής λέξης κ.λπ.).

Γεώργιος Μπαμπινιώτης, Το Βήμα, 28-01-2001

12. Με τις λέξεις ο άνθρωπος εγκέφαλος αιχμαλωτίζει το σύμπαν. Μέσα στις φόρμες των λέξεων γεννιούνται οι σκέψεις. Όπως τα ρεύματα των υδάτων κινούνται στην κοίτη του ποταμού και, αν δεν υπάρχει αυτή, σκορπίζονται και χάνονται, έτσι και οι σκέψεις κινούνται στην κοίτη της γλώσσας και χάνονται όταν χάνεται κι εκείνη. Από την ώρα που ο άνθρωπος αποκτά τις λέξεις, η κοίτη της σκέψης του γίνεται λεκτική. Η σκέψη χωρίς τη γλώσσα είναι βουβή, αλλά και η γλώσσα χωρίς τη σκέψη γίνεται κραυγή. Με τον μικρόκοσμο των λέξεων ελευθερώνεται και φτάνει στο φωναχτό αγέρι της ζωής ο μέγας κόσμος της ανθρώπινης συνείδησης και του ανθρώπινου μόχθου. Οι λέξεις, «αυτός ο κόσμος ο μικρός ο μέγας» του Ελύτη, είναι αυτές που σηματοδοτούν τα όρια του κόσμου. Τα όρια του λόγου μου, είπαν, σηματοδοτούν τα όρια του κόσμου μου. Το παιδί κάνει τη μεγαλύτερη ανακάλυψη της ζωής του, όταν συνειδητοποιεί ότι τα πράγματα έχουν ονόματα.

Συνείδηση, επομένως, της γλώσσας σημαίνει συνείδηση της σκέψης. Συνείδηση της απεραντοσύνης της γλώσσας σημαίνει συνείδηση της απεραντοσύνης της σκέψης. Γι' αυτό και οι γλώσσες βρίσκονται στα μπόγια των λαών. Ψηλώνουν με το ψήλωμα και συρρικνώνονται με τη συρρίκνωση των σκέψεων και των πολιτισμών των ανθρώπων. Δεν είναι δυνατόν οι πολιτισμοί και οι σκέψεις να προάγονται και οι γλώσσες να φθίνουν. Αυτό και το αντίστροφό του αποκλείονται. Στην τεχνολογία οι λαοί, στην τεχνολογία και οι γλώσσες. Στην ποίηση οι λαοί, στην ποίηση και οι γλώσσες. Άλλες γλώσσες απαιτούσαν οι αρχαίοι πολιτισμοί - πρώτος και καλύτερος ο αρχαιοελληνικός - και άλλες (συναισθηματικές και τυπικές) απαιτούν οι σύγχρονοι.

Χρίστος Τσολάκης